

До спеціалізованої вченої ради Д. 27.855.01
Університету державної фіiscalьної служби
України

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Зубрицького Артура Ігоровича
на тему «**Фіiscalльні інструменти реалізації експортного потенціалу**
національної економіки»

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. В умовах глобалізованої економіки максимальна реалізація експортного потенціалу є важливим фактором забезпечення стабільного економічного зростання для країн, що розвиваються. Саме тому уряди таких країн зацікавлені у розробці та імплементації арсеналу інструментів підтримки конкурентоспроможності національних експортерів на світовому ринку. Проте в академічній літературі та економічній політиці тривалий час домінуючою була позиція стосовно того, що вільна торгівля сприяє прискоренню економічного зростання усіх її учасників. Даний принцип є одним із основоположних у межах макроекономічної політики «Вашингтонського консенсусу», яка суттєво обмежує можливості стимулювання експорту для всіх країн-учасниць міжнародної торгівлі.

Разом з тим, перманентні кризові явища світової економіки засвідчили, що зовнішня торгівля в умовах глобалізації може бути також каналом поширення фінансових криз. Це факт сприяв переосмисленню значення вільної торгівлі навіть найбільш розвиненими країнами світу та поверненню до активної державної політики реалізації експортного потенціалу.

Тенденції до зниження обсягів українського експорту та скорочення у його структурі частки високотехнологічних товарів, які мають місце навіть в

умовах девальвації гривні, що є традиційним експортним стимулом, вимагають пошуку нових шляхів виходу з ситуації, що склалася.

Одним із найбільш потужних дискреційних механізмів реалізації експортного потенціалу є фіscalна політика. Віддаючи належне розробкам та вітчизняних науковців та практиків, необхідно зазначити, що проблематика фіiscalної підтримки конкурентоспроможності експорту в Україні є практично не дослідженою. А тому дослідження теоретичних зasad теоретичних зasad використання фіiscalних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в Україні набуває особливої актуальності, свідчить про наукову і практичну значущість теми дисертаційного дослідження.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт НДІ фінансового права, будучи складовою частиною таких тем: «Методи прогнозування доходів бюджету: зарубіжний досвід та можливість його адаптації в Україні та в роботі Державної фіiscalної служби України» (номер державної реєстрації: 0115U003414), «Бюджетна консолідація в умовах економічних реформ» (номер державної реєстрації: 0112U005560) та «Напрями підвищення фіiscalної та екологічної ефективності природно-ресурсних платежів (оподаткування використання природно-ресурсного потенціалу України)» (номер державної реєстрації: 0112U005557). Внесок автора у межах зазначених науково-дослідних робіт полягає у оцінці імпортної складової українського експорту, як важливого аргументу на користь припинення практики обмеження імпорту в Україні за допомогою введення додаткових імпортних зборів; дослідженні можливостей проведення фіiscalної девальвації як альтернативного фіiscalного інструменту реалізації експортного потенціалу економіки України; обґрунтуванні негативного впливу експорту природних ресурсів на економічне зростання та стійкість системи публічних фінансів в Україні.

Зважаючи на викладене вище, є всі підстави вважати, що тема дисертаційного дослідження А.І. Зубрицького за критерієм актуальності відповідає вимогам ДАК МОН України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертаційної роботи А.І. Зубрицького, ознайомлення з авторефератом, опублікованими здобувачем працями та матеріалами впровадження результатів дослідження дає підстави стверджувати, що відображені у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції є достатньо обґрунтованими, мають наукову новизну, теоретичну і практичну цінність. Структура дисертації побудована відповідно до поставленої мети і завдань, є логічною та послідовною.

Отримані результати ґрунтуються на критичному аналізі значної наукових праць авторитетних вітчизняних та зарубіжних вчених. Аналітична частина роботи побудована на значному статистичному масиві, що характеризує предметну область дослідження за тривалий період часу. Це дозволяє зробити висновок про належну достовірність отриманих наукових результатів.

Абсолютно обґрунтованою зважаючи на мету дослідження є позиція автора стосовно необхідності вдосконалення дефініції «експортний потенціал національної економіки», в якій акцентованого увагу на порівняльних перевагах національного експорту, як кількісному критерії ефективності використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки (с. 27). Для узагальнення та поглиблення теоретичних зasad фіiscalьного стимулювання національного експорту здобувачем було обґрунтовано можливість позитивного впливу рестрикційної фіiscalьної політики на експорт (с. 36–37), проведено класифікацію фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу на (с. 39–41) та систематизовано економічні підстави їх використання в умовах малої відкритої економіки (с. 48–56). Слід відмітити комплексність проведеного аналізу світового досвіду використання фіiscalьних інструментів

реалізації експортного потенціалу національної економіки, в рамках якого охарактеризовано відповідність окремих фіiscalьних інструментів нормам Світової організації торгівлі та успішній національні практики фіiscalного стимулювання експорту (с. 59–82). На цій підставі визначено напрями використання окремих фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу економіки України (с. 83).

У межах аргументації доцільності використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу економіки України охарактеризовано тенденції розвитку українського експорту, які засвідчили поглиблення невідповідності його структурі попиту світового ринку (с. 93–94), деградацію порівняльних переваг, під якою автор пропонує розуміти перехід від експорту промислових товарів до експорту товарів сільського господарства та природних ресурсів (с. 97–99), а також посилення залежності українського експорту від проміжного споживання імпортної сировини, матеріалів та комплектуючих (с. 103–105).

На особливу увагу заслуговує проведена дисертантом оцінка імпортної складової українського експорту, яка дозволила визначити види економічної діяльності, найбільш залежні від проміжного споживання імпортних вхідних ресурсів (с. 109–118). Немає сумніву стосовно того, що цей економічний феномен має враховуватися у процесі застосування фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки з огляду на його здатність впливати на їх кінцеву ефективність.

Значний науковий інтерес викликає емпіричне дослідження впливу інструментів дискреційної фіiscalьної політики на український експорт, здійснене здобувачем за допомогою гравітаційної моделі зовнішньої торгівлі. Таким чином не лише встановлено позитивний вплив фіiscalьної заощадливості на вітчизняний експорт (с. 124–131), але й підтверджено факт наявності ефекту J-кривої для України (с. 134).

У дисертаційній роботі обґрунтовано недоцільність використання для цілей реалізації експортного потенціалу економіки України фіiscalної

девальвації, як альтернативного фіiscalного інструменту стимулювання експорту, використання якого є предметом жвавої дискусії у країнах Єврозони (с. 139–157).

Автором запропоновано методику виявлення товарних позицій, пріоритетних з точки зору фіiscalного стимулювання (с. 160–164), застосування якої дозволило ідентифікувати товарні позиції, які у короткостроковому періоді можуть розширити порівняльні переваги українського експорту за умови мінімальної фіiscalної підтримки (с. 165–168).

Погоджуємося із автором в частині пропозицій щодо необхідності вдосконалення фіiscalних інструментів реалізації експортного потенціалу України шляхом створення системи фіансової підтримки вітчизняного експорту (с. 189–199).

Важливу роль у вирішенні сформульованих завдань дисертаційної роботи відіграла професійно підібрана методична основа дослідження у формі загальнонаукових та специфічних методів пізнання, котрі у сукупності дозволили в повній мірі вирішити як теоретичні, так і емпіричні завдання дисертаційної роботи. Методи наукової абстракції, аналізу та синтезу були використані дисертантом для визначення та конкретизації понятійного апарату дослідження; історичний – з метою вивчення еволюції наукових поглядів щодо джерел експортного потенціалу; системний та структурний – для проведення класифікації фіiscalних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки на основі ключових критеріїв; статистичні – з метою окреслення основних тенденцій розвитку українського експорту та визначення товарів, пріоритетних з погляду фіiscalного стимулювання; метод панельних регресій – для оцінювання впливу інструментів фіiscalної політики на вітчизняний експорт.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що А. І. Зубрицькому притаманні уміння критично оцінювати академічну літературу, аналізувати великі масиви статистичної інформації, узагальнювати результати

проведених досліджень та формувати на цій основі висновки і рекомендації, що у сукупності дозволило досягти поставленої у дисертаційній роботі мети.

3. Достовірність і новизна наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації. Новизна дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних зasad використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в Україні. Найбільш суттєві результати дослідження, отримані особисто здобувачем, стосуються:

- вдосконалення методичного підходу до оцінювання ефективності фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу економіки України шляхом включення структурного бюджетного балансу до гравітаційної моделі зовнішньої торгівлі України (с. 124–130). Це дозволило встановити позитивний вплив фіiscalьної консолідації на інтенсивну складову національного експорту (с. 132) та обґрунтувати необхідність у застосуванні додаткових фіiscalьних стимулів для експортерів товарів з високим рівнем доданої вартості;
- узгодження поточних і стратегічних цілей фіiscalьного стимулювання експорту на основі запропонованої методики виявлення пріоритетних товарних позицій, що базується на критеріях близькості товару до сукупності товарних позицій, які експортуються з порівняльними перевагами та можливості генерування доходу, що перевищує середнє значення по національному експорту. Застосування такої методики сприятиме адресності фіiscalьної підтримки експорту в Україні та підвищенню ефективності використання ресурсів публічного сектору економіки;
- обґрунтування необхідності запровадження системи преференцій у вигляді комбінацій звільнення від оподаткування доходів від реалізації об'єктів інтелектуальної власності, отриманих з джерел за межами України,

та пільг з податку на прибуток підприємств і єдиного соціального внеску для виробників-експортерів з високою долею доданої вартості.

4. Практичне значення отриманих результатів дослідження.

Розроблені і обґрунтовані в дисертаційній роботі теоретичні і практичні положення щодо використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки можуть бути використані у процесі розробки державних програм підтримки конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку. Практична цінність отриманих результатів підтверджується їх використанням органами державної влади, а саме: Державної фіiscalьної служби України – у процесі розробки та впровадження методик і моделей прогнозування надходжень ввізного мита (довідка № 4144/99-99-20-01-03-18 від 31.12.2015); Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва – при розробці та внесенні змін до таких проектів законів України: «Про забезпечення масштабної експортної експансії українських виробників шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» від 22.06.2015 № 2142а (довідка № 04-30/14-710/225109 від 10.09.2015), «Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року» (щодо забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції) від 31.08.2015 № 2553а (довідка № 04-30/14-711/225111 від 10.09.2015), «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення дефіциту брухту чорних металів на внутрішньому ринку з метою першочергового забезпечення потреб оборонної промисловості та віdbудови об'єктів інфраструктури» від 02.02.2016 № 3868 (довідка № 04-30/14-287/104535 від 28.04.2016); Секретаріату Кабінету Міністрів – під час опрацювання проектів нормативно-правових актів, зокрема в межах оцінки виконання міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади завдань, визначених пунктами 121, 122 та 125 Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності

Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 р.» від 04.03.2015 № 213-р. (довідка № 138-1/134 від 29.03.2016).

5. Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Обґрунтованість і достовірність висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується їх публікацією у наукових фахових виданнях та апробацією результатів на конференціях. За темою дисертації було опубліковано 20 наукових праць. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 12,59 друк. арк., зокрема: параграфи у 3 колективних монографіях (3,8 друк. арк.), 1 стаття у зарубіжному виданні, що входить до наукометричної бази *Scopus*, 6 статей у вітчизняних наукових фахових часописах і 10 публікацій в інших виданнях. Опубліковані праці здобувача повною мірою розкривають сутність отриманих результатів та наукову новизну дослідження, а також відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України.

Автореферат повністю відображає основні наукові результати, висновки та пропозиції дисертаційної роботи. Усі результати і висновки, внесені на захист, отримані автором самостійно.

6. Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертаційна робота А. І. Зубрицького складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 272 сторінки. Основний зміст викладено на 207 сторінках комп’ютерного тексту. Дисертація містить 24 таблиці, 29 рисунків (один з яких займає 1 повну сторінку), 21 додаток, розміщений на 36 сторінках. Список використаних джерел налічує 172 найменування.

Логіка дослідження підпорядкована поставленій меті та завданням. Структура дисертаційної роботи узгоджується з назвою, метою та завданнями дослідження, її оформлення відповідає чинним вимогам, наукові положення викладено логічно, висновки і рекомендації базуються на значному масиві аналітичних розрахунків, проведених автором особисто.

Основні результати дисертаційної роботи А. І. Зубрицького «Фіiscalльні інструменти реалізації експортного потенціалу національної економіки» відповідають паспорту наукової спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на значну наукову та практичну цінність отриманих дисертантом результатів, отриманих завдяки застосуванню оригінального підходу до вирішення поставлених у роботі проблем, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих дискусійних моментах, які потребують додаткової аргументації, а саме:

1. В процесі дослідження світового досвіду використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки (с. 57–83) автор звертає увагу переважно на успішні практики розвинених країн (Південна Корея, США, Німеччина). Водночас, позитивний досвід країн, що розвиваються, економіка та інституційне забезпечення яких є схожими до України, практично залишається поза фокусом дослідження.

2. Важко погодитися з позицією автора, що вихідною точкою, на яку необхідно опиратися у процесі побудови політики стимулювання експорту є сукупність товарів, що експортуються з порівняльними перевагами та є конкурентоспроможними на світовому ринку (експортний кошик) (с. 87). Якщо ці товари вже є конкурентоспроможними і реалізуються на зовнішньому ринку, тоді навіщо державі витрачати кошти на їх стимулювання. Вважаємо, що основою політики стимулювання експорту повинністати ті товари, на виробництво яких країна володіє потенційними ресурсами та можливостями, в складі яких є висока частка доданої вартості, і які в даний момент не виготовляються або ж не реалізуються на зовнішніх ринках;

3. В розділі 1 дисертації акцентовано увагу на податкових та митних інструментах реалізації експортного потенціалу і фактично не охарактеризовано бюджетні та боргові інструменти реалізації експортного

потенціалу та їх роль в реалізації експортного потенціалу національної економіки.

4. У розділі 2 дисертації поряд з дослідженням тенденцій розвитку вітчизняного експорту та його фіiscalьних стимулів проводиться обґрунтований аналіз імпортної складової експорту. Важливими в контексті побудови ефективної фіiscalьної політики є висновки автора про високу імпортну залежність українського експорту. Для вирішення цієї проблеми пропонується зниження податкового навантаження на імпортне проміжне споживання. Вважаємо, що таке зниження варто застосовувати лише до тієї групи імпорту, виробництво якого неможливе в Україні. Щодо тих товарів, продукування яких можна налагодити в нашій країні то податкові стимули варто запроваджувати в розрізі преференцій по внутрішнім податкам для національних виробників аналогів імпортних товарів. Це сприятиме формуванню тенденцій з розвитку повного циклу виробництва товарів в Україні.

5. На наш погляд, важливим науковим висновком дисертаційної роботи, який обґрунтований емпірично, є підтвердження того, що економіка України є прайс-тейкером (price-taking economy), а тому змущена приймати ціни світового ринку у ключових експортних секторах. Цей факт суттєво обмежує вплив внутрішніх економічних реформ (у т.ч. дизайну системи оподаткування) на конкурентоспроможність вітчизняних експортерів. Зважаючи викладене вище, даний результат може бути визначений у якості елементу наукової новизни.

Хоча наведені зауваження та дискусійні положення вказують на деякі неточності і суперечливі аспекти дослідження, проте в цілому вони суттєво не впливають на теоретичну та практичну цінність роботи.

8. Загальний висновок. Дисертаційна робота А.І. Зубрицького «Фіiscalальні інструменти реалізації експортного потенціалу національної економіки» є самостійною та завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, що в сукупності

вирішують важливe науково-практичне завдання – поглиблення теоретичних зasad використання фіiscalьних інструментів реалізації експортного потенціалу національної економіки та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в Україні, які можуть бути використані у процесі розробки національних програм підтримки конкурентоспроможності експорту.

Зміст автореферату у лаконічній формі відображає основні положення дисертаційної роботи. За змістом та оформленням дисертація відповідає установленим вимогам ДАКу МОН України, а саме пунктам 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами від 19.08.2015 р. №656), а її автор Зубрицький Артур Ігорович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри податків
та фіiscalьної політики
Тернопільського національного
економічного університету

А. І. Луцик

Завіряю:	A. I. Lutsik
Зав. загальним відділом	В. Гришко